

Stockholm 2020-09-25

Näringsdepartementet

Remissvar angående promemoria om behovsanalys i den strategiska planen för genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige, ert diarienummer N2020/01752/JL

Sveriges hembygdsförbund (SHF) lämnar här – i egenskap av landets största ideella organisation för hållbar utveckling av natur- och kulturlandskapen – synpunkter på rubricerad remiss.

Bakgrund

EU-kommissionen lämnade den 1 juni 2018 ett förslag till reform av den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) för perioden efter 2020. Varje medlemsstat ska redovisa det nationella genomförandet i en strategisk plan som ska godkännas av EU-kommissionen. Den strategiska planen ersätter landsbygdsprogrammet. Enligt nu gällande tidsplan ska ett förslag till strategisk plan överlämnas för godkännande senast december 2020.

En viktig och obligatorisk del av den strategiska planen är de behov som respektive medlemsstat ska identifiera i en behovsanalys. Denna remiss handlar om den promemoria som redovisar behovsanalysen, med de behov som helt eller delvis föreslås mötas inom CAP, d.v.s. förslag på vilka verksamheter i landsbygderna som EU:s landsbygdsfond ska användas till.

Vårt remissvar utgår från vår syn på hållbar utveckling av landets odlingslandskap och hur detta motsvaras i remitterad PM. Mer om våra ställningstaganden om hållbarhet redovisas i vårt *program för hållbar utveckling av natur- och kulturlandskapet* (www.hembygd.se/hallbaralandskap).

SHF:s utgångspunkter enligt vårt landskapsprogram

Rika odlingslandskap

Vi vill se rika odlingslandskap som är attraktiva för brukare, företagare, boende och besökare där kulturella värden tas tillvara och biologisk mångfald gynnas. Vi vill se

odlingslandskap där mat både för människor och djur produceras nära konsumenten och på en ökad areal åker, äng och betesmark.

Inom hembygdsrörelsen anser vi att det behövs en ökad helhetssyn på odlingslandskapets olika miljövärden för att det ska utvecklas på ett hållbart sätt. Man behöver då beakta lokala perspektiv och ha en löpande dialog med de människor som bor i, besöker, äger eller brukar landskapet. Åtgärder som behövs för att odlingslandskapet ska bli hållbart är bl.a.

- forskning och spridning av kunskaper och erfarenheter om tillvaratagande av odlingslandskapets kulturarv och vilka tjänster det kan användas för,
- stödsystem som utformas på ett sätt som främjar en positiv utveckling av odlingslandskapets kulturvärden,
- innovationer, åtgärder och insatser för bland annat närproducerad mat, upplevelser, turism, attraktivitet, kulturliv, byggmaterial, hantverk och biologisk mångfald,
- utveckling av metoderna för tillvaratagande av sly och annan vegetation som skapar igenväxning, i syfte att hålla odlingslandskap öppna och vara källa till förnybar energi.

SHF:s synpunkter på promemorian

Era utgångspunkter och metod

Utgångspunkterna för era förslag till behov som ska ligga till grund för den strategiska planen och täckas av CAP är

- *Hållbar utveckling*
I arbetet med den strategiska planen behöver de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga interagera. En starkt tydlighet och en överensstämmelse mellan olika politikområden är ett utpekade horisontellt delmål i Agenda 2030,
- *Politiska mål*
Det finns nationella mål, strategier och åtgärder som bidrar till att uppfylla målen i CAP. Exempel på sådana är livsmedelsstrategin, de nationella miljömålen samt den sammanhållna landsbygdspolitiken. Detsamma gäller relevanta delar i olika internationella konventioner och åtaganden, exempelvis Parisavtalet eller Europeiska landskapskonventionen och Agenda 2030,
- *Minskad administrativ börda*
En viktig aspekt i arbetet med reformen av CAP är att minska den administrativa bördan för företag, andra stödmottagare och de administrerande myndigheterna,

- *Den nya målsstrukturen för CAP*
omfattar ett övergripande, tre allmänna och nio särskilda mål som framgår av förslaget om nytt regelverk på EU-nivå. Under varje allmänt mål återfinns tre särskilda mål som väl speglar de tre hållbarhetsdimensionerna i enlighet med Agenda 2030. Strukturen i PM utgår från denna målstruktur (som redovisas nedan i bilaga 1).
- *Livsmedelsstrategin*
Livsmedelsstrategins mål och dess åtgärder syftar sammanfattningsvis till att öka livsmedelsproduktionen och stärka sektorns konkurrenskraft samtidigt som relevanta miljömål nås.
- *Klimatanpassning*
Målet för klimatanpassning är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringarna genom att minska sårbarheten och ta tillvara möjligheter,
- *En sammanhållen landsbygds politik*
Målet för den sammanhållna landsbygds politiken syftar sammanfattningsvis till en livskraftig landsbygd och en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet,
- *SWOT- och behovsanalys*
SWOT-analysen, med underlag från ett hundratal organisationer, beskriver vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot som finns, i detta fall i Sveriges landsbygder och de gröna näringarna. Den efterföljande behovsanalysen anger de behov som kan mötas med CAP.

Jordbruksverkets SWOT- och behovsanalys resulterade i en lista, den s.k. bruttolistan med behov av betydelse för utvecklingen i jordbruket och på landsbygden.

Regeringskansliet har utifrån bruttolistan identifierat de behov som lämpligen skulle kunna hanteras inom CAP och sammanställt en nettolista med dessa behov. Analysen har genomförts med beaktande av följande kriterier:

- Behovet ska sammanfalla tydligt med målen med CAP,
- Regelverket måste medge att behovet kan hanteras inom CAP och
- För att kunna minimera den administrativa bördan för företag, andra stödmottagare och administrativa myndigheter ska behovet medge flexibilitet vad gäller utformningen av interventioner.

Som ett led i prioriteringsarbetet anordnades i oktober 2019 ett sakråd med fokus på behovsanalysen. Vid sakrådet diskuterades framförallt prioriteringar i steget från bruttolista till nettolista.

Den nya målsstrukturen för CAP (se bilaga 1 nedan) omfattar ett övergripande, tre allmänna och nio särskilda mål som framgår av förslaget om nytt regelverk på EU-nivå. Under varje allmänt mål återfinns tre särskilda mål som speglar de tre

hållbarhetsdimensionerna i enlighet med Agenda 2030. Strukturen i PM utgår från denna målstruktur.

Era förslag

Ni föreslår att det kan ske hantering, helt eller delvis, inom CAP av behov inom följande områden (som de rubriceras i PM):

- *Allmänt mål 1, Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten;*
konkurrensvillkor, konkurrenskraftigt jordbruk, affärsmässighet och diversifiering, prissvängningar, djurstallar, jordbruksmarkens produktionsförmåga, klimatanpassning, vilt, ny teknik och kunskapsspridning, samverkan jordbruk, rådgivning och forskning, jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan,
- *Allmänt mål 2, Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål;*
inlagring av kol och växthusgasavgång från organogena jordar, förnybar energi och energieffektivisering, anpassad produktion till klimatförändringarna och minskad relativ påverkan på klimatet, minskad belastning på mark, luft och vatten, utveckling och spridning av kunskap om hållbar produktion, biologisk mångfald i slättbygd, värdefulla gräsmarker, genetisk mångfald, kompetens om biologisk mångfald, ekologisk produktion,
- *Allmänt mål 3, Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden;*
underlätta generationsväxling, stärkt affärsmässighet på landsbygden, kapitalförsörjning på landsbygden, arbetsmiljö, utveckling genom nya företagare, attraktiv landsbygd, djurvälstånd och djurhälsa.

Våra synpunkter

SHF har deltagit vid SWOT-analys och sektorsråd och med skrivna synpunkter för underlag till denna behovsanalys. Vi har där lyft frågan om odlingslandskapets sociala värden och frågan om ett land som håller ihop, d.v.s. behovet av välfungerande fysiska och mentala *sociala infrastrukturer* för människor inom odlingslandskapen och mellan människor i odlingslandskapen och de urbana landskapen – för ett inkluderande samhälle. Vi har redan i vårt remissvar på Landsbygdskommitténs betänkande, och i skriftliga synpunkter efter sakrådet om behovsanalysen, redogjort för behovet av att utveckla odlingslandskapens *kulturarvstjänster*.

Kulturarvstjänsterna är vad användningen av landskapets kulturarv bidrar med för en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling och en god livsmiljö för människor. Kulturarvstjänster och ekosystemtjänster kan ibland vara samma sak, som exempelvis de

värden som de bidrar med i en allé eller en slätteräng. Kulturarvstjänsterna är grundläggande för den sociala infrastrukturen och ofta viktiga i den gröna infrastrukturen, särskilt då de gröna värdena handlar om biologiskt kulturarv. Ofta kan kulturarvstjänsterna mätas i pengar, exempelvis inom besöksnäringen, i fastighetspriser eller företagsetableringar i attraktiva områden i odlingslandskapen, där attraktiviteten i sig är en kulturarvstjänst.

Hembygdsrörelsen bidrar med ideella kulturarvstjänster i stor skala för en hållbar utveckling av de lokala odlingslandskapen, och är en viktig del av landsbygdens sociala infrastruktur – inte minst genom hembygdsgårdarna och föreningsmedlemmarna. Rörelsen arbetar också ideellt för och med både ekosystemtjänsterna (särskilt de kulturella) och väl fungerande grön infrastruktur.

I behovsanalysen sorteras kulturarvstjänsterna och de sociala upplevelsevärdena in EU:s målstruktur under *Allmänt mål 3* och där *Särskilt mål 8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk*. Här anges ”För att Sveriges landsbygder ska fortsätta utvecklas behöver människor vilja bo och verka där. Därför finns det ett behov att främja attraktiva boende- och livsmiljöer och ideellt engagemang för landsbygderna.”

Behovsanalysen fortsätter djupare under behovsområdet *Attraktiv landsbygd* med ”Forskning visar att en mängd olika faktorer påverkar val av bostadsort. Därför är det angeläget att CAP fortsätter att bidra till att utveckla attraktiva landsbygder och livaktiga civilsamhällen. Landsbygders attraktivitet kan stärkas exempelvis genom leadermetoden eller särskilda insatser för att förbättra tillgången till kommersiell service- och de möjligheter som digitaliseringen medför. Fortsatt bredbandsutbyggnad är därför också viktig, särskilt i de glesare delarna av landet. Sverige kan även bli bättre på att utnyttja potentialen i attraktiva natur- och kulturmiljöer samt kulturverksamhet. Även den potential som nya svenskar kan ge skulle kunna tillvaratas bättre. Allt detta för en god livskvalitet och för en utvecklad besöksnäring.”

Vad som anges under *Attraktiv landsbygd* verkar för uppfyllnad av behovet att utveckla odlingslandskapets kulturarvstjänster, sociala upplevelsevärden och sociala infrastruktur. Där hänvisas dock till projektfinansiering inom Leader. Två saker som programändringen för den s.k. övergångsperioden mellan nuvarande landsbygdsprogram och den kommande strategiska planen dock visar är 1) att de åtgärder/projektstöd för bl.a. samlingslokaler, småskalig turisminfrastruktur och natur- och kulturmiljöer, inkluderat hembygdsgårdarna, inte längre kommer att finansieras av landsbygdsprogrammet, utan 2) för liknande projekt hänvisas till Leader, där själva finansieringen verkar osäker. Det nuvarande bredbandsstödet kommer att få en helt annan finansiering än inom CAP. Vår prognos är

att programlogiken för övergångsperioden visar logiken för hur den strategiska planen och Leader är tänkta att fungera och vad de ska täcka.

I nuvarande landsbygdsprogram finns åtgärder i form av stöd för investeringar i bl.a. småskalig turisminfrastruktur och natur- och kulturmiljö, inkluderat särskilda medel till hembygdsgårdar. Dessa åtgärder har efter viss inkörning fungerat väl, särskilt ”hembygdsgårdsstödet”. Vi har svårt att se hur motsvarande investeringar och projekt kan drivas inom Leader. Vi ser det som osäkert att det kommer att finnas finansiering inom Leader till projekt som syftar till att täcka behoven av att uppmärksamma, ta tillvara och använda odlingslandskapets naturmiljö, kulturmiljö och sociala infrastruktur (inklusive hembygdsgårdarna) för en utveckling av odlingslandskapens attraktivitet.

Av behovsanalysen framgår under *Allmänt mål 2* och *Särskilt mål 6*. *Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap* att det finns behov inom behovsområdena *Biologisk mångfald i slättbygd*, *Värdefulla gräsmarker*, *Genetisk Mångfald* och *Kompetens om biologisk mångfald*. Av behovsområdet *Biologisk mångfald i slättbygd* framgår att det ”I den allt mer intensivt brukade slättbygden behövs en balans mellan produktion och att bevara och förstärka den biologisk mångfalden, kulturlandskapets värden och ekosystemtjänsterna”. Under vad CAP kan täcka genom åtgärder i behovsområdet nämns i analysen gynnade av biologisk mångfald, ekosystemtjänster och grön infrastruktur, inkluderat anläggande av våtmarker, med utgångspunkt i *Jordbruksverkets plan för odlingslandskapets biologiska mångfald*. Här framgår inget behov eller åtgärder vad gäller kulturella och sociala värden, förutom underförstått biologiskt kulturarv. Av de övriga behovsområdenas behovstexter framgår inget om odlingslandskapets kulturella och sociala värden.

Behovsanalysen missar, åtminstone i språkbruket, behoven av att uppmärksamma, ta tillvara och använda odlingslandskapets kulturella och sociala värden under *Allmänt mål 2*, och därmed hur CAP skulle kunna hantera dessa behov, genom åtgärder i syfte att nå *Särskilt mål 6*. Odlingslandskapets biologiska mångfald, ekosystemtjänster, livsmiljöer och landskap är biologiskt kulturarv skapat av människor och betesdjur. Odlingslandskapets kulturarv och dess sociala värden är ännu mer än det rent biologiska. Det är ett i vissa områden 6000 år gammalt brukande av markerna, och som resulterat i odlingslandskapet av idag, fullt med historisk mening i bebyggelse, arrondering, markanvändning, traditioner, vägar, berättelser, ortnamn m.m., som ofta bjuder på starka upplevelsevärden för dagens människor i olika roller som brukare, boende och besökare. Kulturarvstjänsterna, upplevelsevärdena och den sociala infrastrukturen finns i såväl olika objekt, som i den samlade kulturmiljön i landskapet och i landskapets historia.

SHF har i sin riskanalys inför upprättandet av landskapsprogrammet kommit fram till att det största hotet mot det lokala landskapet är igenväxning, och då särskilt i odlingslandskapet, där den märks mest genom sly- eller trädbarriärer och skog bl.a. på dikesrenar, bryn, vägrenar och åkerholmar. Igenväxta landskap är motsatsen till öppna landskap, som både människor och odlingslandskapets biologiska mångfald mår bra av. Ett öppet landskap är ett för många aspekter, intressen och människor det attraktiva landskapet. Det finns därför stora behov av att såväl hålla odlingslandskap öppna, som att öppna odlingslandskap där igenväxningen är betydande. Den biomassa som tas tillvara efter röjning eller avverkning kan också användas som biobränsle i stor skala – i syfte att bidra till skapandet av det fossilfria samhället och vara ett tillskott för den cirkulära och biobaserade ekonomin.

Vi anser att det finns betydande behov av att utveckla odlingslandskapets kulturarvstjänster, sociala upplevelsevärden och sociala infrastruktur, och där behoven också faller in under *Allmänt mål 2* och där *Särskilt mål 6*. Behovsanalysen behöver därför kompletteras med behovet av *Öppna landskap* (utan igenväxningsvegetation och med väl fungerande bryn). Kulturvärdena, de sociala värdena och kulturarvstjänsterna behöver omfattas på ett mycket tydligare sätt i områdena *Kulturvärden och biologisk mångfald i slättbygd*, *Värdefulla gräsmarker*, *Genetisk mångfald* och *Kompetens om kulturvärden och biologisk mångfald*. Behovet av kompetens i det sistnämnda området uttrycks i analysen som ”Det finns ett behov av att öka kunskapen om hur biologisk mångfald kan främjas i jord- och skogsbruket och hur dess ekosystemtjänster kan bidra till produktionen”. SHF menar att behovet av kunskap om att främja också odlingslandskapets kulturella och sociala värden och hur kulturarvstjänsterna kan bidra till produktionen (och till diversifierad verksamhet) och en god livsmiljö för människor är minst lika stora.

Ju starkare positiva miljövärden i form av kulturarvstjänster och en välfungerande social infrastruktur, där lantbruket, andra verksamheter, boende och civilsamhället har arbetat tillsammans för detta, desto mer attraktivt landskap. Att förstå ett landskap, dess historia och själ gör det också enklare att känna sig inkluderad i det – att känna sig hemma.

För Sveriges Hembygdsförbund, på styrelsens uppdrag

Jan Nordwall
Generalsekreterare

Michael Lehorst
Kulturmiljöstrateg

Bilaga 1 Målstruktur

Övergripande mål. Modernisering av sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa.

Allmänt mål 1. Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten.

- Särskilt mål 1. Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten.
- Särskilt mål 2. Öka marknadsorienteringen och konkurrenskraften, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.
- Särskilt mål 3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.

Allmänt mål 2. Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.

- Särskilt mål 4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.
- Särskilt mål 5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.
- Särskilt mål 6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.

Allmänt mål 3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.

- Särskilt mål 7. Locka och understödja unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.
- Särskilt mål 8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.
- Särskilt mål 9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra och näringsrika livsmedel som producerats på ett hållbart sätt, matsvinn samt djurskydd.